

УДК 336.1:336.14:352

JEL Classification: H60; H71; H72; E62

DOI: 10.31767/nasoa.1-2026.13

З. М. ЛОБОДИНА,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет,
e-mail: zoryanamyk@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8536-1440>;

К. М. БЕРЕЗЬКА,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної математики,
Західноукраїнський національний університет,
e-mail: km.berezka@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9632-4004>;

В. П. ГОРИН,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет,
e-mail: v.horyn@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6048-8330>;

І. Б. КАРХУТ,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Західноукраїнський національний університет,
e-mail: illakarhut@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1314-3804>;

Доходи державного бюджету у забезпеченні стійкості публічних фінансів

Стійкість публічних фінансів проявляється у спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах дії ендогенних та екзогенних шоків адаптуватися до зумовлених їхнім впливом змін та акумулювати достатній обсяг бюджетних ресурсів для їх подальшого витрачання відповідно до розпису бюджету, в т. ч. на обслуговування та погашення боргових зобов'язань, без надмірного нароцнення обсягу боргу та підвищення ризиків неплатоспроможності. Важливу роль у цьому відіграє поєднання податкових, трансфертних (грантових) та боргових інструментів формування бюджетних ресурсів.

У статті розкрито динаміку і структуру доходів державного бюджету України як інструменту забезпечення стійкості публічних фінансів за результатами оцінювання еластичності бюджетних доходів її

основних бюджетоутворюючих податків відносно ВВП; характер взаємозв'язку між бюджетними доходами та економічною динамікою. Аналіз показників охоплює 2021–2026 рр.

На основі економетричного підходу (використання лог-лінійних економетричних моделей) здійснено оцінювання чутливості сукупних бюджетних доходів, податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств і податку на доходи фізичних осіб до змін ВВП. Виявлено суттєву диференціацію податкової реакції, що відображає різну роль податків у формуванні дохідної бази та функціонуванні автоматичних фіскальних стабілізаторів. Отримані результати свідчать про еластичний характер доходів державного бюджету та структурну диференціацію податкової реакції, що має важливе значення для прогнозування бюджетних надходжень і формування фіскальної політики в умовах макроекономічної нестабільності.

Обґрунтовано, що доходи державного бюджету відіграють визначальну роль у забезпеченні стійкості публічних фінансів, а оцінювання їх еластичності є важливим інструментом підвищення ефективності фіскальної політики та бюджетного прогнозування в умовах макроекономічної нестабільності.

Ключові слова: доходи державного бюджету, еластичність бюджетних доходів, лог-лінійні моделі, валовий внутрішній продукт, податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, фіскальна політика, стійкість публічних фінансів.

Z. M. LOBODINA,

*Dsc in Economics,
Professor of the S. I. Yuriy Department of Finance,
West Ukrainian National University,
e-mail: zoryanamyk@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8536-1440>;*

K. M. BEREZKA,

*PhD in Engineering,
Associate Professor of the Department of Applied Mathematics,
West Ukrainian National University,
e-mail: km.berezka@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9632-4004>;*

V. P. HORYN,

*D. Sc. in Economic, Professor of the S. I. Yuriy Department of Finance,
West Ukrainian National University,
e-mail: v.horyn@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6048-8330>;*

I. B. KARHUT,

*applicant for higher education of the second (master's) level,
West Ukrainian National University,
e-mail: illakarhut@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-1314-3804>*

State Budget Revenues in Ensuring the Stability of Public Finances

The sustainability of public finance in times of endogenous and exogenous shocks results from the ability of public authorities and local self-government bodies to adapt to the changes caused by their impact, and to accumulate sufficient budgetary resources for further expenditure according to the budget schedule, including debt servicing and repayment, without excessive debt accumulation and increased insolvency risks. An important role in this process is played by the combination of tax, transfer (grant), and debt instruments for the formation of budgetary resources.

The purpose of the article is to show the dynamics and structure of the State Budget revenues in Ukraine as a tool ensuring the sustainability of public finances, based on assessment of the elasticity of budget revenues and major revenue-forming taxes to GDP, and the correlation between budget revenues and economic dynamics. The analysis covers the period 2021–2026.

The econometric approach (log-linear econometric models) was used to assess the sensitivity of cumulative budget income, value-added tax, corporate income tax, and personal income tax to changes in GDP. A significant differentiation of tax responsiveness was revealed, reflecting the different role of taxes in shaping the revenue base and in the functioning of automatic fiscal stabilizers. The results demonstrate the elastic nature of state budget revenues and the structural differentiation of tax responsiveness, which is important in

forecasting budget revenues and shaping fiscal policy in the conditions of macroeconomic instability.

The results demonstrate the State Budget revenues are a critical factor for the resilience of public finance, and their elasticity assessment is an important tool in enhancing the efficiency of fiscal policy and budget forecasting in times of macroeconomic instability.

Keywords: *state budget revenues, elasticity of budget revenues, log-linear models, gross domestic product, value added tax, personal income tax, corporate income tax, fiscal policy, stability of public finances.*

Вступ. В умовах тривалих макроекономічних шоків, воєнного стану та зростання фіскальних ризиків питання забезпечення стійкості публічних фінансів набуває особливої наукової й практичної значущості. Як зазначено в Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки, «збалансовані та стабільні державні фінанси є запорукою для інклюзивного відновлення та сталого соціально-економічного розвитку України, а також підґрунтям для забезпечення її національної безпеки» [1].

Доходи державного бюджету є важливим інструментом фінансової стабілізації, підтримки макроекономічної рівноваги, джерелом фінансування оборонних і соціальних видатків та післявоєнного відновлення. Водночас висока волатильність економічного середовища, зміни пріоритетів фіскальної політики, мінливість політичної ситуації країн-союзників, зростання залежності від міжнародної фінансової допомоги зумовлюють необхідність ґрунтового аналізу чутливості бюджетних доходів до змін економічної активності. Особливої уваги потребує оцінювання еластичності доходів державного бюджету та основних бюджетоутворюючих податків, що дає змогу підвищити ефективність бюджетного прогнозування й фіскальних рішень. Тому дослідження впливу доходів державного бюджету на стійкість публічних фінансів є актуальним і відповідає сучасним викликам розвитку фінансового простору України.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Вплив економічних шоків, зумовлених пандемією та війною, на формування доходів та структури державного бюджету викликає значний інтерес серед науковців. Стаття М. Кужелева та А. Нечепоренко присвячена аналізу трансформації структури доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану, зокрема зростанню ролі міжнародної фінансової допомоги, посиленню залежності від зовнішніх ресурсів та обґрунтуванню необхідності вдосконалення механізмів мобілізації внутрішніх доходів і підвищення ефективності бюджетної політики для забезпечення фінансової стійкості держави [2].

І. Чугунов, М. Пасічний, А. Нікітішин обґрунтували пріоритети формування бюджетних доходів в умовах воєнного стану з урахуванням фіскальної консолідації, застосування екстраординарних інструментів фінансування та необхідності посилення координації бюджетно-податкової й монетарної політики для забезпечення макроекономічної стабільності [3].

І. Тищенко, І. Кушал, М. Рудич дослідили динаміку та структуру прямих податків в Україні, оцінили їхній внесок у формування доходів державного бюджету, чутливість до змін економічної кон'юнктури та вплив податкової політики на обсяги надходжень, а також обґрунтували роль прямих податків як інструменту соціальної справедливості, перерозподілу доходів і макроекономічної стабільності в умовах сучасних економічних викликів [4].

Заслужують на увагу роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені питанням визначення еластичності бюджетних доходів і податкових надходжень. М. Брюкнер розглянув еластичність податків як відсоткову зміну податкових надходжень через відсоткову зміну ВВП та як параметр ключового значення для вивчення і прогнозування впливу фіскальної політики на макроекономіку. Автором доведено, що екзогенні коливання ВВП призводять до значних змін податкових надходжень, зокрема зростання ВВП на 1% збільшує податкові надходження до 2,5% [5].

Незважаючи на наукову цінність опублікованих праць, питання оцінювання впливу факторів на бюджетні доходи мають фрагментарний характер.

Мета статті – розкрити динаміку і структуру доходів державного бюджету України як інструменту забезпечення стійкості публічних фінансів за результатами оцінювання еластичності бюджетних доходів й основних бюджетоутворюючих податків відносно ВВП.

Результати дослідження. Стійкість публічних фінансів є важливою передумовою макроекономічної стабільності та ефективного функціонування держави, оскільки вона визначає здатність держави забезпечувати виконання публічних зобов'язань без накопичення надмірних фінансових дисбалансів у коротко- та довгостроковій перспективі. Стійкість публічних фінансів проявляється у спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах дії ендегенних та екзогенних шоків адаптуватися до зумовлених їхнім впливом змін та акумулювати достатній обсяг бюджетних ресурсів для їх подальшого витрачання відповідно до розпису бюджету, в т. ч. на обслуговування та погашення боргових зобов'язань, без надмірного нарощення обсягу боргу та підвищення ризиків неплатоспроможності. Важливу роль у цьому відіграє поєднання податкових, трансфертних (грантових) і боргових інструментів формування бюджетних ресурсів.

Як влучно зазначив А. Крисоватий, «маніпулювання фінансовими інструментами, зокрема податками, державними запозиченнями, військовими державними закупівлями має стати таким, щоб не спричинити хаос у публічних фінансах України, забезпечити обороноздатність, безпековість і збільшення валового внутрішнього продукту без впливу на зростання цін. Вислів “маніпулювання державними доходами та видатками” означає не постійну зміну “правил гри”, а свідоме налаштування інструментів публічних фінансів в умовах глобальних впливів і воєнних загроз задля досягнення миру і суспільного добробуту» [6, с. 11].

І. Луніна визначає стійкість публічних фінансів як «...такий їх стан, в якому все одно зберігається рівновага бюджетно-податкової системи під

впливом внутрішніх або зовнішніх шоків та асиметрій і забезпечується їх динамічна збалансованість у просторі та часі, (включаючи відносини між поколіннями у процесі соціально-економічного розвитку країни)» [7, с. 122– 123].

О. Кириленко, С. Онищук розглядають тотожне стійкості публічних фінансів поняття «фіскальна стійкість» «...як здатність влади забезпечувати виконання своїх зобов'язань у довгостроковій перспективі шляхом збалансування бюджетних доходів і витрат без залучення надмірного обсягу запозичень, тобто здатність уникнути боргової кризи та дефолту» [8, с. 62].

Визначальний вплив на стійкість публічних фінансів мають доходи державного бюджету, які є важливою компонентою бюджетних ресурсів та інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту. Адекватний обсяг і прогнозованість бюджетних надходжень дають змогу мінімізувати фіскальні ризики, зменшувати дефіцит бюджету, а отже й потребу у використанні боргових джерел фінансування. Водночас не лише абсолютні обсяги доходів, а й їхня структура, диверсифікованість і чутливість до змін економічної кон'юнктури суттєво впливають на фінансову стійкість держави.

Доходи державного бюджету належать до автоматичних стабілізаторів, здатних пом'якшувати циклічні коливання економіки та забезпечувати адаптацію бюджетної системи до змін макроекономічних умов. Висока еластичність податкових надходжень щодо економічного зростання сприяє нарощуванню фіскального потенціалу в періоди піднесення, а стабільні джерела доходів знижують ризики різкого скорочення ресурсної бази в умовах кризи.

В умовах значного дефіциту фінансових ресурсів держави, спричиненого глобальними економічними турбулентностями та безпековими загрозами, зростає роль доходів Державного бюджету України у забезпеченні стійкості публічних фінансів. Це зумовлює необхідність удосконалення механізмів мобілізації внутрішніх бюджетних ресурсів, підвищення ефективності податкового адміністрування та формування збалансованої структури доходів, що забезпечуватиме фінансову спроможність держави у середньо- та довгостроковій перспективі, відповідність національного податкового законодавства праву ЄС та його удосконалення з метою унеможливлення ухилення або недобросовісного уникнення сплати податків, підвищення ефективності інструментів пільгового та преференційного оподаткування.

Важливе значення у цьому має не лише організація виконання дохідної частини бюджету, а й ефективне планування та прогнозування надходжень бюджетних коштів.

Прогнозування та планування доходів державного бюджету здійснює Міністерство фінансів України з урахуванням:

- «основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на середньостроковий період;
- результатів аналізу виконання державного бюджету у попередніх і поточному бюджетних періодах» [9].

Крім цього, Міністерство фінансів України враховує можливі зміни податкового та бюджетного законодавства: ставок оподаткування, нормативів розподілу податків і зборів між державним і місцевими бюджетами, порядку зарахування доходів до загального і спеціального фонду бюджетів, умов надання податкових пільг та ін.

«У традиційних макрофінансових моделях прогнозування доходів бюджетів базується на класичній стохастичній парадигмі, де випадковість розглядається як зовнішній шум, що діє на детерміновану систему. Однак у сучасних публічних фінансах спостерігається нелінійна, когерентна і заплутана поведінка фіскальних змінних, особливо під впливом воєнних дій, глобальних фінансових, політичних та інформаційних процесів» [10, с. 33].

Аналіз динаміки доходів Державного бюджету України та їхньої частки у ВВП у 2021–2026 рр. (рис. 1) дає підстави констатувати, що у 2021 р. спостерігалася відносна макрофінансова стабільність – обсяги доходів державного бюджету та їхня частка у ВВП формувалися в умовах зростання економіки та прогнозованої податкової бази, а відношення доходів державного бюджету до ВВП (23,54%) відображало звичний для довоєнного періоду рівень фіскальної централізації. Обсяг трансфертів від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ (за програмами підтримки, грантами) був порівняно невеликим – 1289,9 млн грн.

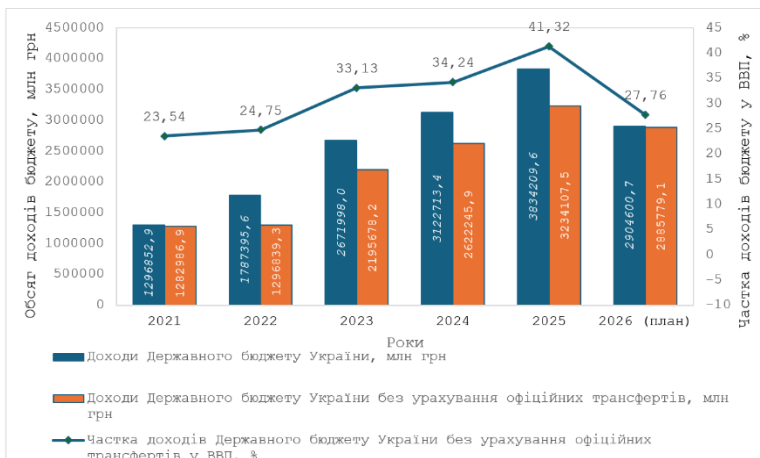

Рис. 1. Динаміка доходів Державного бюджету України та їхньої частки у ВВП у 2021–2026 рр.

Джерело: розраховано авторами за даними [11, 12]

У 2022 р. відбувся різкий злам тренду формування дохідної частини державного бюджету внаслідок повномасштабної російської агресії проти України. Попри суттєве скорочення ВВП (на 3,9% порівняно з 2021 р.), доходи державного бюджету (без урахування офіційних трансфертів) не продемонстрували пропорційного падіння, а навпаки зросли на 1,08% порівняно з попереднім роком, що пояснюється зміною структури доходів (зростання ролі грантів і трансфертів, зміни податкової політики), інфляційним чинником, який частково компенсував втрати податкової бази. У результаті частка доходів державного бюджету у ВВП дещо зросла, що є індикатором не економічного піднесення, а зменшення обсягу ВВП за

одночасної підтримки бюджетної системи за рахунок міжнародних ресурсів.

Починаючи з 2023 р. відбувається поступове зростання абсолютного обсягу доходів державного бюджету (без урахування офіційних трансфертів) – на 69,31% порівняно з 2022 р., у 2024 р. – на 19,43% порівняно з 2023 р., у 2025 р. – на 23,33% порівняно з 2024 р. Це зумовлено адаптацією податкової системи до воєнних умов, відновленням ділової активності, стабілізацією валютного та цінового середовища, збереженням значних обсягів міжнародної підтримки. У 2025 р. обсяг трансфертів від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ зріс до 548013,6 млн грн.

Частка доходів у ВВП у 2025 р свідчить про підвищений рівень фіскальної централізації ресурсів, що є характерним для економіки воєнного типу та зумовлено необхідністю фінансування національної безпеки й оборони.

У 2026 р. планується поступове зниження частки доходів державного бюджету у ВВП за умови відновлення економічного зростання. У разі прискорення темпів приросту ВВП частка доходів може зменшитися навіть за збереження їх абсолютного зростання, що свідчитиме про нормалізацію фіскального навантаження.

Дані рис. 1 вказують на високу чутливість бюджетних показників до макроекономічної динаміки, посилення ролі міжнародної фінансової підтримки у формуванні доходів, підвищення рівня перерозподілу ВВП через бюджет у воєнний період, поступовий перехід від режиму екстреної фіскальної мобілізації до етапу стабілізації та відновлення.

Отже, динаміка доходів державного бюджету у 2021–2026 рр. відображає трансформацію фіскальної моделі України під впливом воєнних шоків та адаптацію публічних фінансів до нових макроекономічних реалій.

Аналіз даних табл. 1 свідчить про суттєві структурні зрушення у формуванні доходів Державного бюджету України у 2021–2025 рр., зумовлені насамперед впливом воєнних і макроекономічних шоків.

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України у 2021–2026 рр., %

<i>Види доходів</i>	<i>2021</i>	<i>2022</i>	<i>2023</i>	<i>2024</i>	<i>2025</i>	<i>2026</i>	<i>Абсолютний приріст 2025 р. до 2021 р.</i>
Податкові надходження	85,37	53,14	45,04	52,75	52,57	85,63	-32,79
Неподаткові надходження	13,52	19,38	37,11	31,20	31,76	12,36	18,23
Доходи від операцій з капіталом	0,03	0,03	0,004	0,01	0,01	0,01	-0,02
Офіційні трансферти	1,07	27,45	17,83	16,03	15,65	1,96	14,58
Доходи цільових фондів	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,04	-0,01

Джерело: розраховано авторами за даними [11, 12]

У 2021 р. структура доходів державного бюджету характеризувалась домінуванням податкових надходжень (ПДВ – 41,37%, податок на прибуток підприємств – 11,39%, податок на доходи фізичних осіб і військовий збір – 10,61%), частка яких перевищувала 85%, що відповідало довоєнній моделі фінансування державних видатків і свідчило про відносно високу фіскальну самодостатність. Починаючи з 2022 р., спостерігається різке скорочення ролі податкових надходжень – їхня частка зменшилась на понад 30 в. п. порівняно з 2021 р., що є наслідком падіння економічної активності, податкових послаблень та звуження податкової бази в умовах воєнного стану.

Водночас істотно зросла частка неподаткових надходжень, яка у 2023 р. досягла пікового значення – понад 37%. Водночас суттєво зросла частка власних надходжень бюджетних установ – з 6,81% у 2021 р. до 30,4% у 2023 р. У 2024–2025 рр. вона дещо скоротилась, однак залишилася значно вищою за довоєнний рівень.

Особливе місце у структурі доходів посіли офіційні трансферти, частка яких у 2022 р. зросла до 27,45%, що відображає критичну роль міжнародної фінансової допомоги у підтриманні платоспроможності держави. У подальші роки відбулося поступове зменшення питомої ваги офіційних трансфертів, що може свідчити про адаптацію бюджетної системи до воєнних умов і часткове відновлення внутрішніх джерел доходів. Натомість доходи від операцій з капіталом і доходи цільових фондів протягом усього періоду дослідження залишалися незначними та не мали істотного впливу на загальну структуру доходів державного бюджету.

Наведені дані свідчать про трансформацію дохідної моделі державного бюджету України упродовж 2021–2025 рр. від податково орієнтованої до змішаної з посиленням ролі неподаткових надходжень і зовнішніх трансфертів, що підвищує адаптивність бюджетної системи та водночас створює додаткові виклики для забезпечення довгострокової стійкості публічних фінансів. Однак уже у 2026 р. очікується зростання питомої ваги податкових надходжень у структурі доходів державного бюджету до 85,63% та одночасне зменшення частки офіційних трансфертів до 1,96%, що в умовах продовження війни та необхідності збільшення видатків державного бюджету на національну безпеку та оборону видається малоімовірним.

Стійкість публічних фінансів значною мірою визначається чутливістю бюджетних доходів до змін економічної кон'юнктури. Економічні шоки останніх років стали причиною негативних змін у динаміці та структурі доходів Державного бюджету України, зниження їхньої еластичності.

У науковій літературі еластичність бюджетних доходів розглядають як кількісну міру чутливості доходів бюджету до змін макроекономічних базових показників (насамперед ВВП або податкової бази). Це важливий показник для аналізу публічних фінансів, який дає змогу оцінити, наскільки зміна економічної активності або політичних параметрів впливає на обсяги бюджетних доходів.

Проведемо оцінювання еластичності доходів Державного бюджету України та основних бюджетоутворюючих податків відносно ВВП, а також перевіriamo наявність довгострокового коінтеграційного зв'язку між цими

показниками.

Для оцінювання еластичності бюджетних доходів застосовано логарифмічну специфікацію регресійної моделі:

$$\ln(Y_t) = \alpha + \beta \ln(GDP_t) + \varepsilon_t$$

Вибір саме лог-лінійної моделі обумовлений такими міркуваннями:

- коефіцієнт β безпосередньо інтерпретується як еластичність;
- логарифмування зменшує гетероскедастичність;
- нелінійна залежність між доходами бюджету та масштабом економіки лінеаризується;
- запропонований підхід є стандартним у дослідженнях фіскальної еластичності.

У процесі аналізу також враховано, що доходи бюджету є агрегованим показником, який включає різні податки з відмінною економічною природою: податок на додану вартість (ПДВ) – непрямий податок на споживання, податок на прибуток – прямий податок, який залежить від фінансових результатів підприємств, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – прямий податок, який відображає динаміку фонду оплати праці. Тому порівняння їхніх еластичностей дає змогу виявити структурні особливості податкової системи.

З огляду на те, що дослідження здійснено на основі часових рядів, існує ризик автокореляції залишків, тому для забезпечення коректності статистичних висновків застосовано робастні стандартні похибки Newey–West, що враховують можливу гетероскедастичність та автокореляцію.

Важливе значення має перевірка коінтеграції, оскільки часові ряди макроекономічних показників часто є нестационарними. У такому разі оцінювання регресії в рівнях може призводити до хибної регресії (spurious regression).

З метою перевірки наявності довгострокової рівноваги між доходами бюджету та ВВП застосовано тест Енгла–Грейнджера:

- 1) оцінено довгострокову регресію;
- 2) проведено ADF-тест для залишків.

Відсутність стаціонарності залишків свідчить про відсутність строгого коінтеграційного зв'язку; це означає, що виявлена залежність має переважно короткостроковий характер.

Методика дослідження. Емпіричною базою дослідження є офіційні статистичні дані щодо доходів Державного бюджету України та ВВП за 2011–2025 рр. Використано показники:

- доходи державного бюджету (DBU);
- податок на додану вартість (VAT);
- податок на прибуток підприємств (CIT);
- податок на доходи фізичних осіб (PIT);
- валовий внутрішній продукт (GDP).

З метою забезпечення порівнянності показників ВВП приведено до однакових одиниць вимірювання з бюджетними доходами. Дослідження

виконано на основі річних даних, що формує часовий ряд із 15 спостережень.

Оцінено еластичність бюджетних доходів відносно ВВП, яка відображає їхню чутливість до змін економічної активності та визначається як відносна зміна бюджетних доходів у відповідь на відносну зміну ВВП.

Формально коефіцієнт еластичності бюджетних доходів визначається як:

$$\beta = \frac{\partial Y / Y}{\partial X / X},$$

де Y – бюджетні доходи або окремий податок, X – валовий внутрішній продукт.

Для безпосереднього оцінювання еластичності застосовано лог-лінійну специфікацію регресійної моделі.

Базова модель оцінки еластичності має вигляд [13]:

$$\ln(DBU_t) = \alpha + \beta \ln(GDP_t) + \varepsilon_t,$$

де DBU_t – доходи державного бюджету у році t , GDP_t – валовий внутрішній продукт, β – коефіцієнт еластичності, ε_t – випадкова похибка.

Окремо оцінено моделі для податку на додану вартість:

$$\ln(VAT_t) = \alpha_1 + \beta_1 \ln(GDP_t) + \varepsilon_t,$$

для податку на прибуток підприємств:

$$\ln(CIT_t) = \alpha_2 + \beta_2 \ln(GDP_t) + \varepsilon_t,$$

для ПДФО:

$$\ln(PIT_t) = \alpha_3 + \beta_3 \ln(GDP_t) + \varepsilon_t.$$

Логарифмічна форма дає змогу безпосередньо інтерпретувати коефіцієнт як еластичність, зменшити гетероскедастичність, лінеаризувати нелінійну залежність.

З огляду на наявність суттєвих макроекономічних шоків (у 2014 р. – початок воєнного конфлікту; у 2022 р. – повномасштабної війни), у модель введено фіктивну змінну:

$$D_{war} = \begin{cases} 1, & 2022 - 2025 \\ 0, & 2011 - 2021 \end{cases}.$$

Розширена модель має вигляд:

$$\ln(VAT_t) = \alpha + \beta \ln(GDP_t) + \gamma D_{war} + \varepsilon_t,$$

що дає змогу оцінити зміну рівня податкових надходжень у воєнний період за інших рівних умов.

Оскільки вибірка складається з 15 річних спостережень, кількість пояснювальних змінних обмежена з метою уникнення втрати ступенів

свободи. Тому перевагу надано парним логарифмічним моделям.

Результати економетричного дослідження

1. *Еластичність доходів державного бюджету.* Аналіз динаміки доходів Державного бюджету України та ВВП у 2011–2025 рр. свідчить про їх синхронне зростання. На рис. 2 представлено динаміку логарифмів відповідних показників.

Як видно з рис. 2, обидва показники характеризуються стійким зростаючим трендом. У 2014 та 2022 рр. спостерігаються зміни темпів зростання, проте загальна траєкторія залишається висхідною. Відсутність різких розривів підтверджує збереження функціонального зв'язку між розвитком економіки та доходами бюджету.

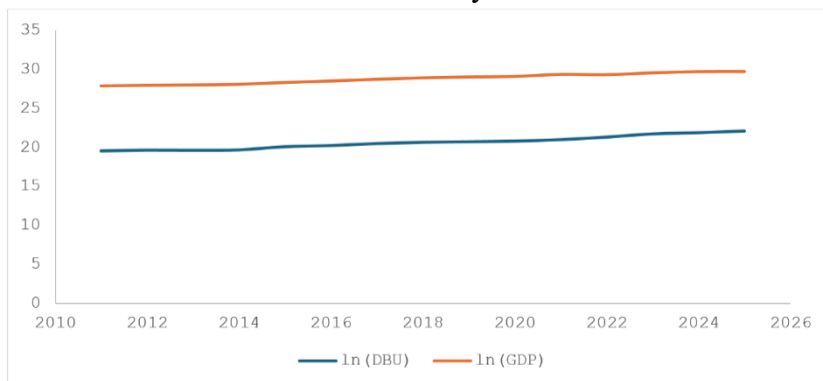

Рис. 2. Динаміка логарифмів Доходів державного бюджету України та ВВП у 2011–2025 рр.

Джерело: розраховано авторами

Для кількісного оцінювання залежності використано логарифмічну модель:

$$\ln(DBU_t) = -16.461 + 1.288\ln(GDP_t)$$

Коефіцієнт еластичності $\beta = 1,288$ є статистично значущим ($p < 0,001$), а коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,965$ свідчить про високий рівень пояснювальної здатності моделі.

На рис. 3 наведено графік розсіювання логарифмів доходів бюджету та ВВП разом із регресійною прямою.

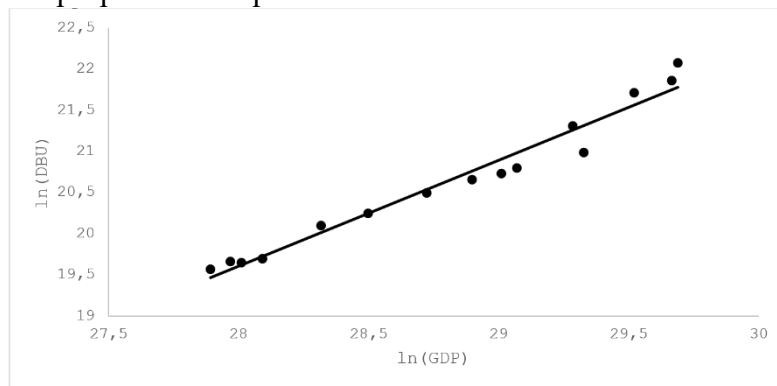

Рис. 3. Довгострокова залежність між $\ln(DBU)$ та $\ln(GDP)$

Джерело: розраховано авторами

Як видно з рис. 3, спостерігається чітка лінійна залежність між показниками. Точки розташовані близько до регресійної прямої, що підтверджує коректність використання логарифмічної специфікації та узгоджується з високим значенням R^2 .

Отриманий коефіцієнт еластичності означає, що зростання ВВП на 1% супроводжується збільшенням доходів Державного бюджету України в середньому на 1,29%, що свідчить про еластичний характер фіскальної системи.

2. *Порівняльний аналіз еластичності основних податків державного бюджету.* Окремо оцінено еластичність податку на додану вартість (ПДВ), податку на прибуток підприємств і податку на доходи фізичних осіб. Оцінювання здійснено методом найменших квадратів із робастними стандартними похибками (Newey–West). Результати наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Порівняльна таблиця еластичностей податкових надходжень до
Державного бюджету України**

Податок	Еластичність β	t -статистика	p -value	R^2
ПДВ	1,020	30,83	<0,001	0,988
Податок на прибуток підприємств	0,929	6,52	<0,001	0,844
ПДФО	1,969	7,61	<0,001	0,867

Джерело: розраховано авторами

Для наочності порівняння оцінених коефіцієнтів побудовано графічну ілюстрацію (рис. 4).

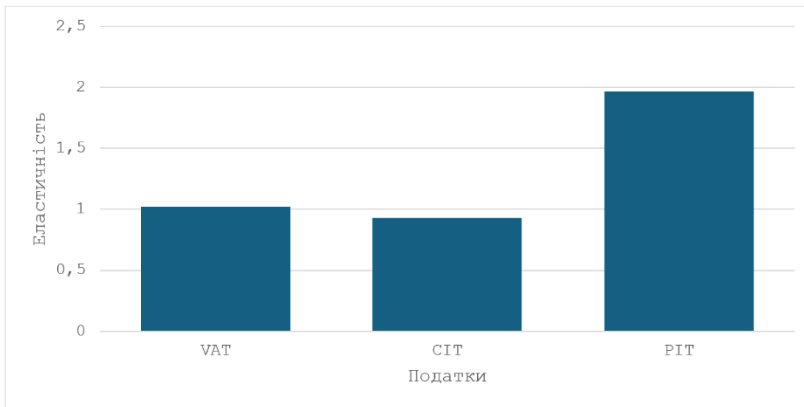

Рис. 4. Порівняння еластичностей основних податкових надходжень до Державного бюджету України

Джерело: розраховано авторами

Як видно з рис. 4, податок на доходи фізичних осіб демонструє найвищу еластичність ($\beta \approx 1,97$), що свідчить про високу чутливість фонду оплати праці до економічної динаміки. ПДВ характеризується майже пропорційною реакцією ($\beta \approx 1,02$), а податок на прибуток підприємств має

менш ніж пропорційну еластичність ($\beta \approx 0,93$).

Отримані результати свідчать про структурну диференціацію податкової реакції в межах фіскальної системи України.

3. *Урахування воєнного періоду.* Для перевірки можливого структурного зламу в 2022–2025 рр. до моделі ПДВ введено фіктивну змінну воєнного періоду:

$$\ln(\text{VAT}_t) = -10.95 + 1.059 \ln(\text{GDP}_t) - 0.075 D_{war},$$

$$D_{war} = \begin{cases} 1, & 2022 - 2025 \\ 0, & 2011 - 2021 \end{cases},$$

де коефіцієнт еластичності – 1,059.

Коефіцієнт при dummy змінній:

$$\gamma = -0.075 \quad (p = 0.194)$$

Отже, статистично значущого структурного зламу в механізмі формування ПДВ у воєнний період не виявлено.

4. *Перевірка наявності довгострокового зв'язку.* З метою уточнення характеру взаємодії між доходами державного бюджету та ВВП проведено тест причинності за Грейнджером.

Методологічно тест ґрунтується на оцінюванні двох регресійних рівнянь:

$$\ln(\text{DBU}_t) = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_i \ln(\text{DBU}_{t-i}) + \sum_{i=1}^k \beta_i \ln(\text{GDP}_{t-i}) + \varepsilon_t,$$

$$\ln(\text{GDP}_t) = \gamma_0 + \sum_{i=1}^k \gamma_i \ln(\text{GDP}_{t-i}) + \sum_{i=1}^k \delta_i \ln(\text{DBU}_{t-i}) + u_t,$$

де k – кількість лагів.

Нульова гіпотеза тесту формулюється як:

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0,$$

тобто ВВП не є причиною доходів бюджету згідно з тестом Грейнджера.

З метою перевірки наявності довгострокової рівноваги між доходами державного бюджету та ВВП застосовано двокрокову процедуру Енгла–Грейнджера. На першому етапі оцінено логарифмічну регресійну модель у рівнях, а на другому етапі проведено ADF-тест для залишків отриманої регресії.

Результати тестування показали, що статистика ADF для залишків не дозволяє відхилити нульову гіпотезу про наявність одиничного кореня ($p\text{-value} > 0,05$). Це свідчить про відсутність строгого коінтеграційного зв'язку між показниками у досліджуваному періоді.

Отриманий результат інтерпретується не як відсутність економічного

зв'язку, а як свідчення того, що взаємодія між доходами державного бюджету та ВВП має переважно динамічний характер і формується під впливом коротко- та середньострокових факторів, включно зі структурними зламами та макроекономічними шоками.

З огляду на обмежену кількість спостережень (15 річних значень) та високу волатильність макроекономічного середовища України у 2014 та 2022 рр. відсутність статистично підтверженої коінтеграції є очікуваною та не заперечує наявності стійкої функціональної залежності між показниками, що підтверджується високими значеннями коефіцієнта детермінації та статистично значущими оцінками еластичності.

Отже, отримані результати свідчать про наявність щільного функціонального зв'язку між змінними, який має переважно адаптивний характер і може змінюватися залежно від макроекономічних умов.

5. Узагальнюючі висновки за результатами моделювання:

• доходи Державного бюджету України є еластичними відносно ВВП ($\beta = 1,288$);

- ПДВ демонструє стабільну майже одиничну еластичність;
- податок на прибуток має менш ніж пропорційну реакцію;
- ПДФО є найбільш чутливим до змін економічної кон'юнктури;
- воєнний період не спричинив статистично значущої зміни еластичності ПДВ.

Висновки. Стійкість публічних фінансів проявляється у спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах дії ендогенних та екзогенних шоків адаптуватися до зумовлених їхнім впливом змін і акумулювати достатній обсяг бюджетних ресурсів для їх подальшого витрачання відповідно до розпису бюджету, в т. ч. на обслуговування та погашення боргових зобов'язань, без надмірного нарощення обсягу боргу та підвищення ризиків неплатоспроможності. Важливу роль у цьому відіграє поєднання податкових, трансфертних (грантових) і боргових інструментів формування бюджетних ресурсів.

У цьому контексті доходи державного бюджету є джерелом фінансування оборонних і соціальних видатків та післявоєнного відновлення, а також важливим чинником фінансової стійкості, оскільки їхній обсяг, структура та чутливість до економічної динаміки формують ресурсну основу збалансованої та ефективної фіскальної політики.

За результатами економетричного аналізу встановлено, що доходи Державного бюджету України у 2011–2025 рр. є еластичними відносно ВВП: зростання ВВП на 1% у середньому супроводжується збільшенням бюджетних доходів на понад 1% (еластичність доходів бюджету загалом перевищує одиницю – $\beta = 1,288$), що свідчить про підвищений рівень фіскальної чутливості.

Виявлено суттєву диференціацію еластичності основних податків: податок на додану вартість характеризується майже пропорційною реакцією на зміну економічної активності ($\beta \approx 1,02$), податок на прибуток підприємств демонструє менш ніж пропорційну еластичність ($\beta < 1$), а податок на доходи фізичних осіб є найбільш чутливим до змін ВВП ($\beta \approx 1,97$).

Отримані результати свідчать про системну роль ПДВ у формуванні стабільної дохідної бази бюджету та про зростання значення ринку праці у забезпеченні бюджетних надходжень унаслідок високого рівня еластичності ПДФО.

Урахування воєнного періоду не виявило статистично значущого структурного зламу в механізмі формування надходжень від ПДВ, що підтверджує адаптивність податкової системи до екзогенних шоків навіть в умовах високої макроекономічної невизначеності.

Перевірка наявності коінтеграційного зв'язку між доходами бюджету та ВВП показала відсутність строгої довгострокової рівноваги, що вказує на переважно динамічний, адаптивний характер взаємодії показників під впливом коротко- та середньострокових факторів.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання для прогнозування бюджетних надходжень, оцінювання фіскальних ризиків, удосконалення бюджетного планування та підвищення ефективності податкової політики в умовах структурних трансформацій економіки.

Надійшла 02.03.2026

Прорецензована 06.03.2026

Підписана до друку 17.03.2026

Оприлюднена 31.03.2026

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT4699>
2. Кужелев М., Нечепоренко А. Структура доходів державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 4 (18). С. 154–165. DOI: 10.32750/2025-0413
3. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5. С. 124–137. DOI: 10.31617/1.2022(145)08
4. Тищенко І. В., Кушал І. М., Рудич М. В. Аналіз динаміки та структури прямих податків в Україні та їх вплив на доходи Державного бюджету України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2025. № 3 (289). С. 93–98. DOI: 10.33216/1998-7927-2025-289-3-93-98
5. Brückner M. An instrumental variables approach to estimating tax revenue elasticities: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Journal of Development Economics*. 2012. Vol. 98. No. 2. P. 220–227. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2011.07.006
6. Крисоватий А. Дисбаланси і стійкість публічних фінансів в умовах війни. *Світ фінансів*. 2025. № 2 (83). С. 8–17. DOI: 10.35774/SF2025.02.008
7. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання. Київ, 2020. 440 с.
8. Кириленко О., Онищук С. Фіскальна стійкість та фінансовий потенціал територіальної громади: сутність і взаємозв'язок. *Світ фінансів*. 2025. № 1 (82). С. 57–68. DOI: 10.35774/sf2025.01.057
9. Бюджетний кодекс України: Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
10. Крисоватий А. І. Квантова логіка в модерних публічних фінансах: методологічні паралелі та концептуальні імплементації. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 24–41. DOI: 10.33763/finukr2025.10.024
11. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. 2025 р. URL:

- <https://openbudget.gov.ua/>
12. Про Державний бюджет України на 2026 рік: Закон України № 4695-IX від 3.12.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#n298>
 13. Лук'яненко І., Городніченко Ю. Сучасні економетричні методи у фінансах. Київ: Літера ЛТД, 2002. 352 с.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026). Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymu finansamy na 2026–2030 roky ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii [On approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2026–2030 and the operational action plan for its implementation]. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/NT4699> [in Ukrainian].
2. Kuzheliev, M., & Necheporenko, A. (2025). Struktura dokhodiv derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Structure of the state budget revenues of Ukraine under martial law]. *Yevropeyski naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii – European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, 4 (18), 154–165. DOI: 10.32750/2025-0413 [in Ukrainian].
3. Chugunov, I., Pasichnyi, M., & Nikitishyn, A. (2022). Dokhody Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [State budget revenues of Ukraine under martial law]. *Scientia fructuosa*, 5, 124–137. DOI: 10.31617/1.2022(145)08 [in Ukrainian].
4. Tishchenko, I. V., Kushal, I. M., & Rudych, M. V. (2025). Analiz dynamiky ta struktury priamykh podatkov v Ukraini ta yikh vplyv na dokhody Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Analysis of the dynamics and structure of direct taxes in Ukraine and their impact on state budget revenues]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, 3 (289), 93–98. DOI: 10.33216/1998-7927-2025-289-3-93-98 [in Ukrainian].
5. Brückner, M. (2012). An instrumental variables approach to estimating tax revenue elasticities: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Journal of Development Economics*, 98 (2), 220–227. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2011.07.006
6. Krysovatiy, A. I. (2025). Dysbalansy i stiikist publichnykh finansiv v umovakh viiny [Imbalances and sustainability of public finances under wartime conditions]. *Svit finansiv – World of Finance*, 2 (83), 8–17. DOI: 10.35774/SF2025.02.008 [in Ukrainian].
7. Lunina, I. O. (2020). *Publichni finansy v makroekonomichnii politytsi zrostantia [Public Finance in the Macroeconomic Growth Policy]*. Kyiv [in Ukrainian]
8. Kyrylenko, O., & Onyshchuk, S. (2025). Fiskalna stiikist ta finansovyi potentsial terytorialnoi hromady: sutnist i vzaiemozviazok [Fiscal sustainability and financial potential of a territorial community: Essence and interrelation]. *Svit finansiv – World of Finance*, 1 (82), 57–68. DOI: 10.35774/sf2025.01.057 [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
10. Krysovatiy, A. I. (2025). Kvantova lohika v modernykh publichnykh finansakh: metodolohichni paraleli ta kontseptualni implementatsii [Quantum logic in modern public finance: Methodological parallels and conceptual implementations]. *Finance of Ukraine*, 10, 24–41. DOI: 10.33763/finukr2025.10.024 [in Ukrainian].
11. Official Web Portal of the Budget for Citizens “Open Budget” (2025). Retrieved from <https://openbudget.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Pro Derzhavnyi biudzhет Ukrainy na 2026 rik [On the State Budget of Ukraine for 2026]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#n298> [in Ukrainian].
13. Lukianenko, I., & Horodnichenko, Y. (2002). *Suchasni ekonometrychni metody u finansakh [Modern Econometric Methods in Finance]*. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].

Цитування:

Лободіна З. М., Березька К. М., Горин В. П., Кархут І. Б. Доходи державного бюджету у забезпеченні стійкості публічних фінансів. *Науковий вісник Національної академії*

статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць. 2026. № 1. С. 147 – 164. DOI: 10.31767/nasoa.1-2026.13

Link to the article:

Lobodina, Z. M., Berezka, K. M., Horyn, V. P., Karhut, I. B. (2026) Dokhody derzhavnoho biudzhetu u zabezpechenni stiikosti publichnykh finansiv [State Budget Revenues in Ensuring the Stability of Public Finances]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, 1, 147 – 164. DOI: 10.31767/nasoa.1-2026.13 [in Ukrainian].